

RECENZE | ZPRÁVY

**Bohdan Pavlů opět
v česko-slovenských dejinách**

PETER ŠVORC

FERENČUHOVÁ, Bohumila: *Bohdan Pavlů. Politická biografía 1883–1938*. Bratislava 2021, 511 s.

Na zadnej strane prebalu knihy *Bohdan Pavlů. Politická biografía 1883–1938* autorka Bohumila Ferenčuhová medzi iným napísala na adresu hrdinu tejto knihy „Ako literárny kritik a jeden zo zakladateľov literárneho časopisu *Prúdy je na Slovensku pomerne známy...*“, preto sa rozhodla Bohdana Pavlů predstaviť ako novinára a diplomata. A ja môžem doložiť, že sa rozhodla správne, a ešte – že na Slovensku sa vedomosti o Bohdanovi Pavlů len postupne a pomaly dopĺňali, a aj to až za posledných približne tridsať rokov, ktoré uplynuli od pádu železnej opony v novembri 1989.

Ak sa vrátim do mojich vysokoškolských študijných rokov na katedre dejín, tak sa mi ani v náznačkových učebných textoch nevybavuje meno *Bohdana Pavlů*. Bolo to dané marxistickou historiografiou, ktorá zámerne povrchno prechádzala kľúčovým medzníkom moderných slovenských i československých dejín týkajúcich sa vzniku Československa v roku 1918. Ak sa už nedalo z histórie vypustiť meno T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneša ako hlavných protagonistov, ktorí stáli pri vzniku Československa, tak sa aspoň zámerne nerozširoval diapazón ďalších osôb, bez ktorých by pravdepodobne nový štát nevznikol. No a súčasťou tohto diapazónu bol Bohdan Pavlů, ktorého si popredná slovenská historička B. Ferenčuhová zvolila ako predmet jej výskumu i hlavného protagonistu knihy.

Zosumarizovať odbornú literatúru o vzniku ČSR a jej medzivojnovom období, ktorá vznikla po roku 1989, by bolo náročnou úlohou a prípadné výsledky by sa premietli do početných bibliografií, no zosumarizovať tie práce, ktoré sa zaoberali Bohdanom Pavlú už nepredstavuje dlhý zoznam kníh, štúdií a odborných článkov. O to viac poteší, keď sa na knižnom trhu objaví kniha venovaná tejto osobnosti medzivojnového obdobia.

Bohumila Ferenčuhová knihu rozdelila do troch základných častí: *I. Mladosť*, *II. Mužnosť*, *III. Múdrosť* a urobila zhrnutie v krátkej kapitole *Bohdan Pavlú – aký bol?*, priložila zoznam článkov a iných prác, ktorých autorom bol hrdina jej knihy.

Biografia osobnosti patrí k náročným žánrom, ak ju chce autor čo najkomplexnejšie vystihnúť, porozumieť jej mysleniu, správaniu, konaniu. Vtedy potrebuje poznať nielen pomery, dobu, v ktorej daný človek žil a ktorá ho viac či menej determinovala, ale aj to, čo by sme mohli označiť ako vnútorné podnety a formotvorné faktory, ako je rodina, škola, priatelia, cirkev a iné, teda množstvo činiteľov, ktoré formovali človeka a pripravovali ho pre „vonkajší svet“. Ak toto všetko autor pozná, určite ľahšie a dôveryhodnejšie dokáže predstaviť zvolenú osobnosť a spracovať jej biografický portrét.

Bohumila Ferenčuhová sa vybrala touto cestou. Pokúsila sa získať čo najviac údajov o živote Bohdana Pavlú a tie dať do vzájomných súvislostí i celospoločenského kontextu. V prvej kapitole *Mladosť* sa to prejavilo v takmer detailných popisoch jeho školského života. Čitateľ tu, okrem iného, nájde aj obsah jednotlivých vyučovaných predmetov, mená učiteľov, ktorí mladého študenta učili a zrejme aj formovali. Sú tu aj isté domnienky autorky, o tom, čo viedlo mladého študenta k istým rozhodnutiam, napr. na str. 23 uvedená trojjazyčnosť pánovníka ako inšpirácia pre Bohdana, aby sa aj on učil viaceré jazyky, čo sa aj stalo, a to nielen počas štúdia, ale aj neskôr, keď ho k tomu donútili okolnosti.

Pre čitateľa je nesporne zaujímavá časť, v ktorej sa píše, ako sa u Bohdana Pavlú formoval úprimný vzťah k Slovákom a Slovensku. V tejto časti čitateľ nájde skomprimovaný prehľad dobových udalostí, ktoré rezonovali nielen v slovenskej, ale aj v českej spoločnosti. Prvá časť knihy je dôležitá pre pochopenie toho, ako v rokoch prvej svetovej vojny, česko-slovenského odboja a vzniku Československej republiky fungoval Bohdan Pavlú v českom i slovenskom prostredí, ako sa formovala jeho osobnosť a ako sa stal autoritou v česko-slovenských legionárskych kruhoch v Rusku. Zaujímavé sú informácie o jeho postoji k cárskemu Rusku, ba i rakúsko-uhorskej monarchii pred vypuknutím prvej svetovej vojny. V časti *Neoslavistická epizóda* sa čitateľ dozvie o českom neoslavistickom myslení i konaní. Táto kapitola sa stáva odrazovým mostíkom pre druhú časť knihy s názvom *Mužnosť*. Tá totiž začína opisom česko-sloven-

ského hnutia v Rusku po vypuknutí prvej svetovej vojny. V nej sa B. Ferenčuhová sústredila na činnosť Bohdana Pavlů, ktorý, po zajatí ruskou armádou, sa zapojil do tamajšieho českého a slovenského hnutia, stal sa členom Českej družiny, podieľal sa na organizácii zakladajúceho zjazdu Česko-slovenských spolkov na Rusi vo februári 1915, zasadzoval sa o to, aby sa tu český a slovenský jazyk používali ako rovnocenné jazyky, stál pri zrode propagačného vestníka *Čechoslovák* a aj ho od júna 1915 redigoval. Významu a činnosti redakcie *Čechoslováka* venovala autorka väčšiu pozornosť, keď uviedla početné témy a informácie, ktoré týždenník obsahoval, zdroje informácií, ich vierohodnosť a pod. Neobišla ani vzťah Slovensko-ruského spolku pamäti Štúra v Moskve a Zväzu česko-slovenských spolkov na Rusi, ktorý prechádzal vývojom v otázke budúceho vzťahu Čechov a Slovákov v zamýšľanom česko-slovenskom štáte.

T. G. Masaryk a kontakty B. Pavlů s ním sú ďalšou témou druhej časti knihy. Rozvíja ju v podkapitole *Štefánik, Pavlů a kyjevský Zápis o zásadách česko-slovenskej akcie*. Čitateľ sa v nej dozvie, ako B. Pavlů v snahe eliminovať pnutie v česko-slovenskom odboji v Rusku žiadal T. G. Masaryka, aby pricestoval do Ruska a váhou svojej autority ho zjednotil do zmysluplného celku. Autorka pozvanie T. G. Masaryka uviedla do dobového kontextu, ktorý čitateľovi ujasní dôvod, pre ktorý Bohdan Pavlů pozýval Masaryka ku krajanom v Rusku, i to, že Masaryk po februárovej revolúcii v Rusku v roku 1917 neodkladal svoju cestu a hneď ako mohol, do Ruska pricestoval. T. G. Masaryk sa vo svojej knihe *Světová revoluce* (1925) vyrovnával s pôsobením Josefa Düricha, českého agrárnika a krátky čas aj podpredsedu Česko-slovenskej rady v Paríži, v česko-slovenskom odboji v Rusku, ktorý pod vonkajším vplyvom cárskej vládnej garnitúry smeroval k nezávislosti od odboja v západnej Európe. Josef Dürich svoje vysvetlenie uverejnil v knihe *V českých službách* (1921). B. Ferenčuhová vo svojej práci neopomenula uvedený názorový konflikt popredných mužov odboja a sledovala ho aj s cestou M. R. Štefánika do Ruska a odvolaním Josefa Düricha. Popri tom, samozrejme, sledovala aj činnosť B. Pavlů a jeho podiel na formovaní zjednocujúceho sa odboja.

Druhá kapitola je aj textom o formovaní česko-slovenských légii v Rusku, o ich bojových vystúpeniach v rámci ruskej armády, o úspechu v bitke pri Zborove, o založení Odbočky Česko-slovenskej národnej rady v Rusku, o založení *Čecoslovenského denníka*, ktorého šéfredaktorom sa stal Bohdan Pavlů, o Masarykovej organizačnej činnosti v Rusku. V podstate, je tu celá bojová anabáza česko-slovenských légii v Rusku a miesto Bohdana Pavlů v nej. V tomto „rozprávání“ ide viac o udalosti, v ktorých bol aktérom aj Bohdan Pavlů. Ten sa v texte niekedy stráca, čo zrejme vyplynulo z menej početných informácií o samotnom Bohdanovi Pavlů. Na druhej strane, čitateľ získa plastickejší obraz da-

nej doby i opisovaných udalostí s vedomím, že sa bezprostredne týkali hlavného hrdinu knihy. Druhá časť končí opisom repatriácie česko-slovenských vojsk zo Sibíri do vlasti.

III. časť knihy má názov Múdrosť. Začína celým radom otázok, ktoré si B. Ferencuhova položila vo vzťahu k návratu B. Pavlů do vlasti vo februári 1920 a jeho prvým krokom v Československej republike, ktorá vznikla aj jeho zásluhou. Sú to otázky, ktoré si autorka biografie musí položiť, lebo sa týkajú vskutku prvých chvíľ jej protagonistu vo vlasti po dlhých rokoch vojny i služobného pobytu v Rusku. Jeho prvé „služobné“ kroky pozná – cesta k ministrovi zahraničných vecí E. Benešovi, k prezidentovi ČSR T. G. Masarykovi boli zmapovateľné, no nie tie súkromného charakteru. B. Ferencuhová preto nechala túto otázku otvorenú a čitateľovi ponúkla informácie o práci B. Pavlů krátko po návrate. Jeho kroky totiž smerovali do Bratislavy, odmietnúc Benešovu ponuku i ďalej pracovať v československých diplomatických službách. B. Pavlů sa stal hlavným redaktorom *Slovenského denníka*, ktorý mu takto umožnil vyjadriť svoje názory nielen na nedávnu minulosť, ale hlavne na aktuálnu prítomnosť. V podstate, vďaka Pavlůovým článkom mohla B. Ferencuhová mapovať jeho pôsobenie na Slovensku na začiatku 20. rokov 20. storočia.

Podkapitola *Cesty byrokracie sú nevyspytateľné* hovorí o snahe B. Pavlů získať pracovné miesto v kancelárii prezidenta republiky v pozícii odborníka pre veci Slovenska, i o tom, ako mu jeho oponenti a neprajníci túto snahu komplikovali a ako Bohdana Pavlů spochybnili aj u prezidenta republiky. To nakoniec vyústilo do kompromisnej ponuky pôsobiť v diplomatických službách, a tak sa B. Pavlů stal prvým vyslancom Československa v Bulharsku. V pomerne rozsiahlej kapitole s názvom *V diplomatických službách – Bulharsko* autorka opisuje pôsobenie B. Pavlů v politicky a sociálne nepokojnom balkánskom štáte. Bulharsku a diplomatovi Bohdanovi Pavlů venovala aj nasledujúce kapitoly, v ktorých dominujú Pavlůove hodnotenia bulharských pomerov v prvej polovici 20. rokov. B. Ferencuhová si tu všimала najmä diplomatický – služobný život vyslanca Pavlů, menej priestoru dostal jeho súkromný život. Napriek tomu sa však čitateľ dozvie o svadbe s mladou dámou Fédou Krnovou pochádzajúcou zo slovenskej národoveckej rodiny. Misia československého diplomata v Bulharsku sa skončila začiatkom roka 1927, rámcovala ju spomínaná svadba a vyslanie Bohdana Pavlů do Dánska.

Na základe diplomatických správ a hlásení z Kodane sa autorke javí nové pôsobisko Bohdana Pavlů ako relatívne pokojné, ktoré jemu a jeho rodine dávalo dostatok priestoru nielen na pracovný, ale najmä na rodinný život. Pravda, spravodajských a diplomatických povinností mal B. Pavlů dosť aj v Dánsku, či sa to týkalo napr. informácií o zahraničnom obchode Dánska, osobitne s Ne-

meckom, informácií o prenikaní nemeckého kapitálu do Dánska, či to bolo úsilie o užšiu spoluprácu Československa s Dánskom, do rámca ktorej spadala návšteva vtedajšieho ministra školstva Milana Hodžu v Kodani. Bohdan Pavlů pôsobil v Dánsku do roku 1933, od 1. júna 1933 pôsobil na ministerstve zahraničných vecí ako vedúci politického odboru ministerstva. B. Ferenčuhová v knihe dala priestor prejavu B. Pavlů na jeho rozlúčkovej recepcii, keď odchádzal z Dánska na nové pôsobisko. V ňom sa pochvalne vyjadril na adresu tejto krajiny i na vrúcny vzťah, ktorý si k nej vypestoval.

V kapitole s názvom *Doma* sa čitateľ dozvie o vzťahu B. Pavlů k domácej politickej scéne, osobitne k E. Benešovi, o obnovení starých kontaktov so slovenskou umeleckou scénou, o jeho podiele na pripravovanej publikácii o M. R. Štefánikovi. Tomuto autorka venovala viac priestoru, píšuc aj o ďalších autoroch, ktorí sa podieľali na príprave uvedenej knihy. Nepochybne cez prípravu knihy o Štefánikovi poukázala na vzťah jej autorov k Štefánikovi, na zahraničný česko-slovenský odboj i na spomienkové návraty B. Pavlů do vojnového a revolučného Ruska. Je to zaujímavé čítanie, no postoj B. Pavlů k Rusku v rokoch 1914/15–1919 by sa hodili viac do kapitol, v ktorých sa píše o česko-slovenských légiách a legionárskej problematike vôbec.

Predposledné kapitoly sú venované novému pôsobisku diplomata Bohdana Pavlů – Sovietskemu zväzu, do ktorého prišiel vo funkcii vyslanca v roku 1934. B. Ferenčuhová však urobila exkurz do rokov, ktoré predchádzali jeho diplomatickému pôsobeniu v Moskve, a to cez opis jeho poznávacieho výletu s manželkou do Sovietskeho zväzu. Opis ich dobrodružnej cesty isto zaujme, no viac ako to je nesmierne zaujímavý Pavlův list Karlovi Kramářovi k životnému jubileu (k 70. narodeninám K. Kramáři). V ňom Pavlů urobil brilantnú analýzu premeny Ruska na Sovietsky zväz a Rusov – Slovanov na amorfný komunistický národ, vzdialený ideálom Slovanstva (str. 348–349).

S dobrou znalosťou vecí a pomerov sú písané správy B. Pavlů o vnútropolitických pomeroch Sovietskeho zväzu, ktoré písal už ako vyslanec ČSR a ktoré autorka prezentovala v knihe.

V roku 1937 skončilo vyslanecké pôsobenie Bohdana Pavlů v Sovietskom zväze, menovaný bol do funkcie zástupcu ministra zahraničných vecí, ktorým bol Kamil Krofta. B. Ferenčuhová podčiarkla, že šlo o zložité obdobie medzinárodno- i vnútropolitického charakteru, na pôde Československa poznačené rastúcou aktivitou nielen susedného Nemecka, ale aj Sovietskeho zväzu. Vo vzťahu k B. Pavlů sledovala jeho pôsobenie ako vysokého štátneho úradníka ministerstva zahraničných vzťahov v závere 30. rokov 20. storočia.

Osobitnú pozornosť nakoniec sústredila na tragickú nehodu Bohdana Pavlů, pri ktorej 12. mája 1938 československý diplomat zahynul. O tom píše v ka-

pitole *Posledný deň*. Čitateľa trochu zmätie údaj na strane 398, kde uvádza 12. február 1938 v súvislosti s nehodou B. Pavlů, ale to je, zdá sa, len nepríjemný preklep, ktorý v ďalšom texte koriguje. Nakoniec autorka v kapitole *Bohdan Pavlů – aký bol?* zhrnula poznatky o ňom a jeho živote do zhutneného portrétu, v ktorom podčiarkla najmä jeho podiel na vzniku Československej republiky.

Súčasťou knihy je obrazová príloha a súpis publikovaných prác Bohdana Pavlů, zoznam archívov a použitej literatúry.

Bohumila Ferenčuhová v závere svojej knihy napísala, že by chcela vrátiť Bohdana Pavlů do historickej pamäti Slovenska a pripomenúť v Čechách a na Morave jeho mnohorozmernosť a historický význam (s. 421). Som presvedčený, že sa jej tento cieľ podarilo naplniť, že kniha, ktorá sa objavila na pulloch kníhkupectiev, osloví nejedného čitateľa zaujímajúceho sa o dejiny medzivojnového Československa.